

Några reflexioner över Georg Henrik von Wrights vetenskapssyn och begreppet teknosystem.

GUSTAF NELHANS
981009

Vetenskapen

I *Filosofin är mitt liv* försöker Georg Henrik von Wright (1993) teckna ned ett "Fragment av en intellektuell självbiografi". Han nämner självklart sina båda läromästare, Eino Kaila som von Wright efterträdde som professor i Filosofi i Helsingfors och Ludwig Wittgenstein som han efterträdde som professor i Cambridge:

"Kaila hade gjort mig till en logisk positivist eller empirist. Wittgenstein å sin sida raserade till grunden den sidan av mitt filosofiska jag. Men han utplånade ingalunda allt som jag hade tillägnat mig av Kaila. Kvar blev ett starkt intresse för logiken och dess användning vid en begreppsanalytisk behandling av de filosofiska problemen. Kvar blev också den djupa vördnad som Kaila inplanterat hos mig för en av den mänskliga kulturens främsta erövringar, de exakta vetenskapernas (särskilt fysikens) resultat och teorier. Min senare vetenskapligt-filosofiska verksamhet är starkt inspirerad av Kaila. Min filosofiska "stil" kan väl bäst beskrivas som logisk-analytisk. Som sådan påminner den inte mycket om Wittgensteins." (s 160)

(Intressant att nämna är att Wittgenstein tidigt hade fängslat både Kaila och von Wright. Den senare hade tom studerat Wittgensteins "*Tractatus*" i sin studentexamen, men som den ödmjuka man han är erkänner han att varken han eller hans handledare Kaila lyckats förstå särskilt mycket av Wittgensteins bok.)

Om vetenskap och dess värde skriver von Wright (1993) i en annan essä, *...skingra den dimma som svävar över tron på framsteg*:

"[O]m vetenskaplig kunskap är av godo eller inte beror på de ändamål för vilka den används. Och att vetenskapen inte kan ställas i tjänst för destruktiva och orättfärdiga ändamål bör numera stå klart för var och en." (von Wright, 1993, s 45-46)

Jag ser det som att han menar att vetenskapen i sig själv är oantastlig, att den står utanför begrepp som värdering, men att den ofta tas ur sitt sammanhang för att användas för andra ändamål. Vetenskap kan dock delas in i två skilda former. "Vetenskap för vetenskapens egen skull" och "Tillämpad vetenskap". von Wright skriver om den första formen av vetenskap att

"Sökandet efter sådan kunskap vill jag i brist på bättre kalla vetenskapens epistemiska eller kunskapsteoretiska orientering. Det ligger i sakens natur att den går före den teknologiska orienteringen." (von Wright, 1993, s 72)

och vidare:

“[V]etenskapen utgör grundvalen för människans teknologiska behärskande av naturen. Inom ramen för ett industrialiserat produktionssätt har detta herravälde kommit att befrämja ekonomisk tillväxt och högre levnadsstandard. Alliansen mellan vetenskap, teknik och industri kan kallas ett teknosystem.” (von Wright, 1993, s 47)

Teknosystemet

Här kommer vi in på nästa begrepp, Teknosystemet:

“[T]eknosystemet hotar den självständiga strävan efter kunskap för kunskapens egen skull. Den vetenskapliga sanningen ifrågasätts inte som förr av ett annat anspråk på sanningen, det som restes av religiösa eller andra auktoriteter. Men forskning och akademisk utbildning är i allt högre grad inriktade på målen ekonomisk tillväxt, konkurrenskraft och teknologiska innovationer.” (von Wright, 1993, s 50)

På samma sätt som vi tidigare hade en tröghet i det vetenskapliga systemet, i form av kyrkan som tidigare försökte hindra vetenskapens framåtskridande har vi nu sett en ny form av motpol födas. Dock är den nya formen mycket mer kvävande för vetenskapen än den tidigare. Det är just detta som jag ser som det största problemet i dagens teknokratiska samhälle. I det ögonblick vetenskapen underkastas marknadskrafterna förlorar den samtidigt sin frihet. Plötsligt är inte längre de vetenskapliga teorierna och metoderna prövbara, för de har blivit företagshemligheter som inte får släppas lösa, eftersom andra skulle kunna “sno idén” och tjäna pengar på den. Vetenskapliga framsteg blir samtidigt en handelsvara som kan portioneras ut i lagom takt, för att man som ägare till dem skall kunna mjölka ut så mycket som möjligt ur varje del. Exempel på detta är oljeindustrin som idag är oerhört duktiga på att följa upp forskningen om alternativa energikällor. Myten säger åtminstone att den köper upp all ny forskning i samma takt som den blir aktuell för publicering, för att inte hotas i sin egen existens. (Det spelar inte så stor roll om det är sant, som möjligheten att just detta kan ske, helt i marknadsekonomins och den fria konkurrensens tecken!)

Framtiden

Resultaten av teknosystemens härjningar är något som oroar von Wright. Hans intresse för att försöka om inte blicka in i framtiden, så åtminstone ställa diagnos på samtiden och visa på möjliga eller tom troliga vägar är i mitt tycke särskilt intressant.

Först ett faktum:

“[N]aturens reaktion på de förändringar som teknosystemet frambragt är välkänd. Den går under namnet ekokrisen.” (von Wright, 1994, s 348)

Sedan en möjlig väg ut ur krisen:

“[D]et är inte genom att förkasta sina tekniska hjälpmedel, förneka utvecklingen, som människan skall sträva efter att förbättra sin situation. Vägen till något bättre kan bara beträdas om hon lär sig styra den tekniska utvecklingen, det vill säga om det som jag kallar teknosystemet förvärvar sig en

självbesinning som motverkar dess skadliga inflytande både på människornas själsliga jämvikt och på vår fysiska miljö.” (von Wright, 1994, s 351)

Men:

“Är det möjligt för människan att uppnå en sådan behärskning av sina egna krafter?” (von Wright, 1994, s 351)

Svaret levererar von Wright i slutet av en annan skrift, där han kallar sin attityd en “*provokativ pessimism*”:

“Men långt mer ansvarslös (än vW:s pessimism) och samtidigt handlingsförlamande finner jag en optimism som menar att man lugnt kan låta utvecklingen gå vidare i stort sett som förr i förvisning om att allt mer forskning, ny teknik och marknadskrafternas fria spel ändå till slut skall ställa allt till rätta. Jag har ett intryck att det är i en sådan *vanmaktens optimism* som regeringarna sjunkit ner och i vilken de försöker söva de människomassor över vilka de styr.” (von Wright, 1993, s 150)

Dock ser von Wright möjligheten att en ny trend kan vara en annan möjlig framtidsväg, även om det är än mer osäkert vart den kommer leda i dessa “de yttersta tiderna”:

“[E]n annan sak är, att den mekanistiska och strängt deterministiska uppfattning, som utmärkte den klassiska fysiken, i vissa avseenden urholkats och försvagats under intryck av nya rön och teorier - alltifrån kvantumfysikens tillkomst i seklets början till de nyheter som brukar sammanföras under namnet kaosforskning. Det är ännu för tidigt att uttala sig om de återverkningar som dessa de yttersta tidernas skeende i vetenskapen kommer att få för uppfattningen av människan som en del av naturens stora sammanhang.” (von Wright, 1994, s 345)

von Wright, G. H. (1993): *Myten om framsteget*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm.

von Wright, G. H. (1994): *Att förstå sin samtid*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm.